

Přátelská korespondence Jana Nerudy s rodinou profesora A. V. Šembery seznamuje nás dobře s lidským i literárním charakterem Nerudovým, poskytuje cenný materiál k poznání Nerudova postavení v naší národní společnosti.

Písemný styk Nerudův s Šemberovými trval od počátku let šedesátých do let devadesátých. Je to doba významná ve vývoji společenského života našeho národa. Pád Bachův r. 1859 a politické uvolnění v šedesátých letech projevilo se i vznikem nových kulturních a společenských institucí, jako byla Umělecká beseda, Hlahol, Sokol, a položením základního kamene k Národnímu divadlu. Na počátku šedesátých let, r. 1861, vznikly i Národní listy, v nichž Neruda působil od r. 1865 a které mu zajišťovaly existenci. Pokrokovější křídlo české buržoasie navazovalo v letech šedesátých na odkaz revolučního roku 1848 a Jan Neruda, věren vždy demokratickým ideám, k nimž se hlásil i poesíí svého mládí, podporoval politiku tohoto levého křídla, které se později zorganizovalo kolem Národních listů ve stranu mladočeskou. Už to stavělo Jana Nerudu do boje proti reakčním složkám v soudobé buržoasii, především proti staročechům, opírajícím se o státoprávní šlechtu. Ale ani v řadách strany mladočeské nebylo jednoty. Neruda se hlásí k pokrokovější skupině Sladkovského. K. Sladkovský, přítel Nerudův, získal si svým spisem Výklad voleb zástupců dle práva a spravedlnosti z r. 1875 pozornost a souhlas některých jednotlivců z řad německých liberálů, ba i několika utopistických socialistů, na př. Louis Blanca. Tam, kde názory K. Sladkovského nebyly v souladu se zájmy lidu, jako na příklad, když žádal přestup českého národa k pravoslaví, Neruda s ním nesouhlasí, a poněvadž si zachovával i kritický postoj k vedení Národních listů, k Juliu Grégrovi, stává se jeho postavení v redakci stále obtížnějším. Působí přitom i finanční situace listu, Grégrovo nepochopení snah uměleckých, jeho sobectví a neupřímnost vůči Janu Nerudovi. A tak i ve straně mladočeské i v redakci Národních listů cítí se Jan Neruda osamocen jako v české společnosti vůbec. Hledá proto jistotu a oporu v lidu, jehož zájmy byly stále více přezírány oficiální politikou staročeskou i mladočeskou. Neruda těžce nese zejména postup staročechů v divadelní politice, kterým byl lid vzdalován od Národního divadla, instituce to celonárodní a Nerudovi nad jiné drahé. Píše tehdy A. V. Šemberovi: „Panuje tu lethargie ještě, těžce zaviněná pány staročechy. Teď nařikají, sami ovšem vyhnavše lid náš v dlouhou nečinnost, vypudivše jej i z českého divadla, ano odvyknuvše jej i samému čtení. Byli by jej věru ubili, kdyby proud časový nebyl je neodolatelně zanesl

k břehům jiným. Dokazují teď kompletní svou neschopnost, a to všestrannou, lid ale jako vše živoucí patrně se vzpamatovává, a uvidíte, náhle bude ve všech směrech duševní práce rozkvět nevídaný. Pozoruju tepny a dech národa až úzkostlivě, a mohu tu naději vyslovit – jak rád ji vyslovuju!“

Neruda neustával bedlivě sledovat náš politický život, neuspokojilo ho na př. rozdělení pražské university na českou a německou r. 1882. Věc národní nepokládal tím za zajištění a v době bojů o rovnoprávnost jazyka českého s německým pečuje a stará se o národní obranné jednoty, na př. o Matici opavskou. Neruda nadto vždy pomýšlel na posílení a sjednocení demokratických živlů, zvláště tehdy, když strana staročeská při jednání o punktacích na počátku r. 1890 zjevně zrazovala zájmy národa a utrpěla proto i volební porážku. Právě tehdy radostně uvítal v roce 1890 nástup dělnictva svým Májovým feuilletonem, vzpomínaje pokrokových tradic husitských a odkazu Pařížské komuny z r. 1871.

Nerudovo postavení v politickém a literárním životě českém od konce let šedesátých, jeho boje politické, jeho postupné osamocování, intriky, jimž byl vystaven, odrážejí se mnohostranně v korespondenci s rodinou Šemberovou.

K navázání přátelských styků s Šemberovými došlo asi ponejprv r. 1861 ve Vídni, když tam Neruda pobýval na říšském sněmu jako dopisovatel Krásova Času. Toto seznámení bylo pro Nerudu ctí vzhledem k vážnosti, jaké tehdy prof. A. V. Šembera v národě požíval. Úctu k Šemberovi zachoval si Neruda i tenkrát, když vztah naší veřejnosti k Šemberovi ochladl, zejména v době bojů o Rukopisy, koncem let sedmdesátých a počátkem let osmdesátých, když A. V. Šembera popíral pravost Rukopisů.

Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), rodák vysokomýtský a litomyšlský student, později historik, národopisec a Jungmannův pokračovatel v dějinách české literatury, přišel jako právník do Brna, kde začal organisovat literární i vědeckou činnost na Moravě, nezapomínaje přitom na vzdělání lidu. Svou činnost profesora české řeči a literatury zahájil v Olomouci, pokračoval v ní v Brně a konečně ve Vídni, kam odešel jako překladatel říšského zákoníka do češtiny. Tento úřad byl hlavním zdrojem jeho příjmů, když nedocházelo a nedošlo k jeho jmenování skutečným profesorem na vídeňské universitě. Vídeňská domácnost A. V. Šembery byla v letech šedesátých a sedmdesátých významným kulturním střediskem, úcta k Šemberovi shromažďovala zde významné osobnosti z řad Šemberových žáků, vycházely odtud podněty, které zasahovaly celý náš kulturní život daleko za hranicemi Vídně. Bylo to i zásluhou Šemberovy choti Františky Šemberové, roz. Šefčíkové (1815–1888), původem Němky, která chápala snahy českého národního úsilí, přejíc především spolkům pěveckým a sokolským. Její pohostinnost ocenili všichni, kdo s ní přišli do styku. Jan Neruda poznal časem i další členy rodiny, tak r. 1862 na pěvecké slavnosti na Kunětické hoře u Pardubic i Zdeňku Šemberovou (1841–1912), ženu vzdělanou, vrostlou v duchovně podnětném prostředí otcovského domu, který udržoval styky s rodinou Jana Kollára. O šíři a hloubce jejích zájmů svědčí i roz-

sáhlá korespondence s mladým Masarykem. Nejbližší z rodiny Šemberovy byl Nerudovi Vratislav Kazimír Šembera (1844–1891), který po studiích právnických i filosofických se věnoval literatuře, hudbě a výtvarnému umění. Působil jako žurnalista ve vídeňských časopisech, v slovansky laděném Ost und West, v mladočesky orientovaném Zvonu a Hlasech a v časopise českého družstva Wanderer, na konci života v liberálním Neues Wiener Tagblattu. V prvních svých českých literárních projevech hlásil se V. K. Šembera k Nerudovi. Tak r. 1861 v olomouckém časopise Hvězda použil Nerudových veršů jako motto ke svým Vídeňským obrázkům. S Nerudou spojuje ho přilnutí k pokrokovým snahám almanachu Máje z r. 1858 a zájem o Heinricha Heina. R. 1863 vyslovil svou úctu k Nerudovi tím, že mu věnoval sbírku Z mladých náder, a od té doby podle slov Nerudových „proplítaly se duše“ obou přátel. Tím byl dán i podnět ke vzniku přátelské korespondence, která je jádrem písemných styků Jana Nerudy s rodinou Šemberovou.

Již politický vývoj let šedesátých způsobil, že oba přátelé musili řešit svůj vztah k českému národnímu životu. Koncem let šedesátých se V. K. Šembera orientuje mladočesky a útočí na hlavní představitele staročechů, jako byl dr. Rieger. Když se svého liberalistického stanoviska zaútočil na policejní a politickou persekuci v Čechách v časopisech Zvon a Hlasy, pyká za to dvouměsíčním vězením. Již tehdy národnostně zakolísal. V roce 1871 byl Jan Neruda terčem útoků staročeského tisku, který jej podezíral z účasti na útočných člancích ve vídeňském listě Montagsrevue, namířených proti staročechům, zejména proti J. S. Skrejšovskému. Aféra s Montagsrevue nezlomila přátelské cítění Nerudovo k Šemberovi, ačkoliv Šembera dlouho nechával Nerudu v nejistotě a nepřiznal, že články rediguje. Podobně nečestně chovali se k Nerudovi nakladatel Dattel a majitel Národních listů Grégr, kteří oba Šemberovi materiál do Montagsrevue dodávali. Využívali existenční závislosti Nerudovy na nich. V literární činnosti v té době soustřeďuje se Jan Neruda především na feuilleton, při čemž mu pomáhá V. K. Šembera, dodáváje mu náměty a posuzuje i první z Povídek malostranských, jimiž spolu s Písněmi kosmickými toto období umělecké činnosti Nerudovy vrcholí. Šembera na popud Nerudův pomáhá i mnohým českým umělcům při pronikání do světa a stává se i Nerudovým mluvčím, když se Neruda domníval, že by hlas liberálního tisku vídeňského přispěl k nápravě českých poměrů. Nerudovi bylo v tísnivých letech sedmdesátých úzko, ale zároveň dodává si stále odvahy a vyjádřil své odhodlání nepodlehnout malomyslnosti v dopise A. V. Šemberovi:

„Nastalá důsledná fadeca v poměrech našich mne moří, myslím. Domnívám se, že v živém proudu byl bych onačí. Není ale již jinak a považuju se za vojáka, který musí vzdor všemožným nepříjemnostem pevně vytrvat na svém místě.“

V přátelském vztahu Nerudovu k V. K. Šemberovi nastala nová krise v letech osmdesátých. A. V. Šembera byl v tu dobu terčem útoků pro svoje stanovisko k rukopisu Královédvorskému a Zelenohorskému. V. K. Šem-

bera dotčen tím, že příkré útoky znevažují zásluhy otcovy dosud uznávané, podlehl svému znechucení k českým poměrům politickým i kulturním a podpisuje se od té doby německy. Neruda nerad viděl, že A. V. Šembera svými pracemi uváděl v pochybnost pravost Rukopisů, jejichž význam pro národ tak vřele oceňoval. Nezměnilo to nic na jeho vztahu k A. V. Šemberovi. Národní odcizení Vratislavovo jím sice otřásl, zůstal mu však nadále přítelem, ale jednal zcela jinak než Šembera. V této pro něho tak těžké době zamyslel se nad svou dosavadní činností, nad úspěchy i porážkami a vrhl se se zmnohonásobeným úsilím do práce ve službách národní kultury.

Odlišný Nerudův postoj vysvětlil sám Vratislav svému otci A. V. Šemberovi v dopise z 31. srpna 1880: „Mimo to (Neruda) je nemocen, je zchvácen a pod tlakem národního mizeráctví dlouholetými trpkými zkušenostmi zdrcen – to působí na nervy, nerad vidím, když se tomu muži děje křivda; kdyby byl Neruda německým spisovatelem, tu by měl lepší poměry materiální a budoucnost zajištěnu. Domlouval jsem mu před lety, aby přesídlil do Vídně, kde by se mohl stát členem spisovatelského spolku a tím by měl budoucnost zajištěnu, a on odřekl, chtěje zůstat povždy v Praze. Já k němu mám nezvratný cit přátelský, pročez my jsme se nikdy nepohádali při všech rozdílech názorů politických i národních.“

Čím byl Nerudovi V. K. Šembera? Oknem do světa z šedi domácích poměrů, kritikem jeho tvorby, zejména když Neruda byl doma neuznáván, a co víc, opomíjen. Neruda mu píše: „Také mám dost čichu pro to, co má své oprávnění, ‚světové‘, ale neuškodí, když Ty, který máš čich také a právě snad víc než já, řekneš: ‚Tiskni‘ nebo ‚To je tuze moc!‘“ Jinde: „Ovšem stojím jinak co do uznání, než jsem stával, *vynutil* jsem si něco, – ale nepřátelství je přec pořád proti mně, i nejbližší přátelé jako by měli zrovna smrtelnou ouzku před tím, abych jen nepřerost příliš daleko.“

Neruda neuznával Šemberovu kritiku českého umění, když Šembera nepřihlížel k jeho svéráznosti, k zvláštním poměrům, z nichž vyrůstalo. Proto také ke konci života pocítoval, že se mu přítel vzdaluje, a pravil: „Vidíš, tak se mně zdá, jako by se něco mezi nás kladlo. A když to rozebírám, pochopuju to. Máme mimo svou osobní přichylnost pramálo již společných zájmů. Zažili jsme se každý do směrů svých, přibíráme štávu a světlo a všechno z jiné půdy každý a z jiného vzduchu, díváme se každý jinak na svět, já obklopen tím šedým, málo potěšným sklem domácím, Ty pestrým sklem poměrů veselejších a nepoměrně bezstarostnějších. Jak rád bych byl viděl, kdybychom byli šli my dva vždy směrem stejným, – jsem silen pro sebe dost, vím ale, že by mne bylo vždy sílilo ještě víc, kdybych měl Tebe a Tvou zas individuální energii vedle sebe.“

Toto odcizení způsobilo, že se zpevňoval Nerudův vztah k Zdeňce Šemberové. K ní a k její matce obracela se po smrti A. V. Šembery Nerudova starostlivá péče, zvláště když cítil, že národ zapomíná na pozůstalé po svých velkých lidech. Zdeňka Šemberová stala se důvěrníci posledních osobních Nerudových bolestí i nadějí, pokud je Neruda vůbec vyslovil i v dopisech přátelského rázu.

Osobním steskům popřával Neruda málo místa, opuštěn a osamocen nalézal jedinou oporu a jistotu – v práci, jak mnohokrát ve svých dopisech řekl, jedinou lásku pak – v národu, v jehož zdravé lidové jádro věřil. S cesty nastoupené nesvedl jej ani jeho nejbližší přítel. Jeho Zpěvy páteční i Májový feuilleton jsou dokladem pevné jeho víry v šťastnou budoucnost národa i lidstva.

Josef Moravec